

COLECȚIA DE FOTOGRAFII DIN FONDUL MEMORIAL LIST-DOCUMENTAR „SIMION FLOREA MARIAN”

AURA BRĂDĂȚAN

Die Fotosammlung des memorialistisch-dokumentarischen Fonds „Simion Florea Marian”

(Zusammenfassung)*

Im folgenden Beitrag präsentiert die Verfasserin Aura Bradatan eine der grössten und wichtigsten Fotosammlungen (über 1 400 individuell registrierte Fotos und 11 Alben, darunter vier sehr umfangreich, d.h. jedes mit 4 000 Fotos ungefähr), die sich im „Simion Florea Marian“ - Gedenkhaus in Suczawa befindet. Die ältesten Fotos gehören der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts und wurden in den Fotohandlungen aus Czernowitz, Suczawa, Bukarest, Wien oder von verschiedenen, vom Akademiker Simion Florea Marian eingeladenen Fotografen gleich am Ort gemacht. Die Fotos sind thematisch gruppiert und zwar: historische und religiöse Denkmäler (viele von diesen, vor der Restauration oder ohne Reparaturen fotografiert) aus fast allen Ortschaften der Bukowina, alte Volksschulen, österreichische Brücken, Strassen und Märkte, Heldendenkmäler, Büsten, öffentliche Feier und Versammlungen, verschiedene Persönlichkeiten.

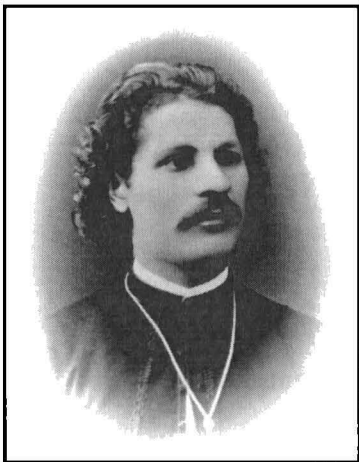
Die Fotos aus dem obengenannten Fond enthalten fast alles, was mit der kulturellen und gesellschaftlichen Leben der Bukowina zwei Jahrhunderte lang verbunden war. Sie stellen das treueste Bild einer heute wegen der Zerstörung oder Umgestaltung verschwundenen Welt dar. Die Stadt Suczawa zur Zeit Simion Florea Marians existiert heute nur dank solcher ikonographischen Beweisen, deswegen ist die kultural-historischen Bedeutung der Sammlung sehr gross. Solche photographischen dokumentarischen Archiven muss man nicht nur erforschen, sondern auch veröffentlichen. *Auf dieser Weise werden sie bekannt.*

Im *Anhang* werden zwei Briefe aus der Korrespondenz zwischen I. Gh. Sbierra und Simion Florea Marian veröffentlicht.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Fotosammlung, memorialistisch-dokumentarisches Fond, Simion Florea Marian, Gedenkhaus, kulturelles und gesellschaftliches Leben der Bukowina.

La Casa memorială „Simion Florea Marian” din Suceava se păstrează una dintre cele mai mari și mai importante colecții de fotografii (peste 1 400

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

înregistrate individual și 11 albume, între care patru masive, cu circa 4 000). Cele mai vechi sunt din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiind realizate în ateliere fotografice din Cernăuți, Suceava, București, Viena ș. a. sau în teren, de fotografi aduși special de academicianul Simion Florea Marian, îndeosebi în perioada în care desfășura cercetări istorice la vechile cetăți, mănăstiri și biserici, la documentarea pentru întocmirea capitolului *Traiful românilor din Bucovina* (volumul *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina*¹) și pentru redactarea monografiilor de cultură populară.

Grupate pe domenii, fotografiile reprezintă monumente istorice și religioase (multe dinainte de restaurări sau reparații) din aproape toate localitățile Bucovinei, școli vechi *poporale*, case parohiale și forestiere, poduri austriece, străzi și piețe, monumente ale eroilor, busturi, serbări, spectacole și întruniri publice, inclusiv politice, personalități diverse, de la mari ierarhi și preoți, la profesori, învățători, scriitori, istorici, muzicieni și actori.

Se află în fotografiile din acest fond aproape tot ce ține de viața culturală și socială a Bucovinei pe parcursul a două secole, cea mai fidelă imagine a unei lumi azi dispărute prin remodelare sau dărâmare. Orașul Suceava din vremea lui Simion Florea Marian nu mai există în prezent decât în asemenea mărturii iconografice, de aceea importanța cultural-istorică a colecției este una foarte mare.

Astfel, principala reședință voievodală se regăsește ilustrată în fotografii din secolele XIX–XX ale aproape tuturor monumentelor istorice. După întemeierea statului Moldova, cele mai complexe construcții de piatră (Cetatea Șcheia, Cetatea de Scaun, Curtea Domnească) au fost ridicate în Suceava în timpul lui Petru I Mușat (1371–1391), iar mitropolitul Iosif, recunoscut de patriarhul din Constantinopol, își avea reședința mitropolitană la Biserica „Sfântul Gheorghe” (Mirăuți), aproape de Curtea Domnească și de Cetatea de Scaun, lângă domn, așa cum cereau canoanele Bisericii.

Orașul Suceava păstrează în prezent moștenirea edilitară din Evul Mediu, reprezentată de biserici de piatră (cele mai vechi fiind din secolul al XIV-lea): biserica „Sfântul Gheorghe” (Mirăuți) – prima biserică datează de la sfârșitul secolului al XIV-lea, ctitorită de voievodul Petru Mușat; a fost prima catedrală

¹ *Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Bukowina* [Monarhia austro-ungară în grai și imagini. Bucovina], Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1899, 890 p.; volumul a fost patronat de arhiducele și principele de coroană al Monarhiei austro-ungare, Rudolf al Austriei, unicul fiu al Împăratului Franz Joseph. S. Fl. Marian și I. G. Sbiera au avut rezervat un spațiu de 26 de pagini, cu 12–14 fotografii; cf. scrisoare din partea redacției volumului către Simion Florea Marian, din 28 noiembrie 1893, Viena, nr. inv. 526, în *Colecția de cores*

mitropolitană a Moldovei, sediul mitropolitului Iosif; actuala biserică datează, probabil, de la sfârșitul secolului al XVI-lea sau de la începutul celui de-al XVII-lea²; biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Ițanii Vechi³ (prima biserică datează din secolul al XIV-lea, cea actuală din secolul al XVII-lea); biserica „Sfântul Gheorghe” (Biserica „Noii Mitropolii” sau „Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava”, construită între 1514 și 1522 de Bogdan al III-lea și fiul său, Ștefăniță⁴); biserica „Sfântul Dumitru” (Biserica Domnească, ridicată între 1534 și 1535, ctitorită de Petru Rareș⁵); biserica „Învierea Domnului” (ctitorită în 1551 de Elena Doamna, soția lui Petru Rareș⁶); biserica „Sfântul Nicolae” (prima biserică datează de la începutul secolului al XV-lea, din vremea lui Alexandru cel Bun, în 1611 fiind reînnoită de marele vistier Nicoară Prăjescu⁷); biserica „Sfântul Ioan Botezătorul” sau a Coconilor⁸ (ctitorită la 1643 de Vasile Lupu). Construcțiile din perioada modernă sunt: catedrala „Sfântul Ioan Nepomuk”, biserica romano-catolică, ridicată între 1832 și 1836, Școala primară – Hauptschule⁹, construită în 1814, actualul sediu al Muzeului de Științele Naturii ș. a.

După ocuparea Bucovinei de către austrieci, a fost declanșată ofensiva administrației imperiale pentru demolarea unor biserici ortodoxe din Suceava, motivul invocat fiind nevoia de materiale de construcții, respectiv piatra. Această agresiune a declanșat, între 1791 și 1794, conflictul dintre locuitorii ortodocși (în majoritate români) și administrația imperială¹⁰.

² Ion Mareș, *Biserica „Sfântul Gheorghe” (Mirăuți) din Suceava, prima catedrală a Moldovei*, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2009.

³ Erast Hostiuc, *Istoricul fostei mănăstiri de maici din Ițanii (Suceava, Bucovina)*, Cernăuți, Institutul de Arte grafice și Editura Glasul Bucovinei, 1920.

⁴ Ioan Caproșu, *Vechea catedrală mitropolitană din Suceava – Biserica Sfântul Ioan cel Nou*, Iași, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, 1980.

⁵ Vasile M. Demciuc, Justinian-Remus A. Cojocar, *Biserica „Sfântul Dumitru” Suceava, un monument de artă creștină moldavă*, Suceava, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăușilor, 2009.

⁶ Dumitru Irimia, *Monografia Bisericii „Învierea Domnului” din Suceava*, București, Editura Ilex, 2008.

⁷ Ion Mareș, *Biserica „Sfântul Nicolae” din Suceava*, Suceava, Editura Karl A. Romstorfer, 2011.

⁸ Ion Mareș, *Biserica „Sfântul Ioan Botezătorul” din Suceava*, monografie aflată sub tipar.

⁹ În această școală cu predare în limba germană a învățat și Simion Florea Marian. La 1918, după Unire, era singurul local pentru învățământul primar din Suceava, alte clădiri destinate claselor primare nemaifiind construite în perioada administrației austro-ungare: „... în anul școlar 1920–1921, de exemplu, în 10 săli, funcționau în două schimburi atât ambele școli românești (de băieți și de fete), cât și cele două nemțești (de asemenea, demixtate), cu un total de peste 1 200 de copii. Efectivele claselor cuprindeau 60–70 și chiar peste 80 de elevi”. Gh. Giurcă, *Istoricul unui lăcaș de școală din Suceava*, în volumul: *Împotriva lui Cronos*, Suceava, Editura Țara Fagilor, 2000, p. 20.

¹⁰ După aproape un secol, Simion Florea Marian semnală distrugerile provocate de administrația austro-ungară, luând public atitudine, în repetate rânduri, după cum amintesc unii autori în lucrările lor: „De aceea mustrarea pornită din sufletul unui S. Fl. Marian, în vremea stăpânirii acelor austrieci, oameni strâmpi la inimă și biurocrați asupra unui popor, pentru care aceiași J. Strzygowski găsea cuvinte de românească înțelegere – amenințat de a fi înăbușit de străinii cari mișună, 15% la sat, 80% la oraș – s-ar putea repeta și astăzi, în Suceava desrobotită”; Gh. Maxim Burdujanu, *Sucec*

Statistic, până în anul 1775, când Bucovina a fost ocupată de Imperiul Habsburgic, existau în Suceava 21 de biserici de piatră (14 românești, cinci armenești și două ungurești sau săsești). Sfânta Liturghie se putea ține în cinci biserici românești: „Sfântul Gheorghe” (sau Mitropolia Nouă, biserica ridicată de Bogdan al III-lea și Ștefăniță), „Sfântul Ioan Botezătorul”, „Sfântul Mare Mucenic Dimitrie”, „Înălțarea Domnului”, precum și în patru biserici armenești: „Hagigadar”, „Sfântul Auxentie”, „Sfânta Cruce” și „Sfântul Simion”¹¹.

Dintr-o scrisoare a generalului maior Karl Freiherr von Enzenberg (guvernator general al Bucovinei între 1778 și 1786, succesorul generalului Splény), adresată contelui mareșal von Hadik – președintele Consiliului Aulic de Război din Viena (autoritatea supremă de administrație pentru Bucovina), aflăm că „Suceava a fost mai înainte cel mai splendid loc de comerț, ceea ce este confirmat de 17 mari biserici demolate, o reședință princiară tot atât de măreață, împreună cu o cetate pe deal și tristele vestigii ale unor impunătoare clădiri...”¹².

În Suceava a viețuit de-a lungul secolelor și o înstărită comunitate armenescă, având privilegiile date de domnia Moldovei, Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, în oraș fiind reședința episcopului armean, iar unul dintre cei doi șoltuzi („voit” – pentru armeni) și jumătate dintre cei doisprezece pângari erau armeni.

Vechile biserici armenesc din Suceava sunt monumente înscrise pe lista patrimoniului imobil național, veritabile capodopere de artă medievală: Mănăstirea Zamca (biserica „Sfântul Auxentie”, fostă mănăstire de călugări, fostă reședință a episcopului armean, ridicată, potrivit tradiției, de către Agopșa, înainte de 1551); biserica „Sfântul Simion” (Turnu Roșu; după o inscripție mai nouă, ar fi fost zidită în 1513, de către armeanul Donig)¹³; biserica „Sfânta Cruce” (ridicată de Cristea Hanco, în armeană Hacıh Hancoian, în 1521) și capela „Sfântul Ioan”, iar în afara orașului, Mănăstirea Hacı-Gadar (sau Hagi-gadar – „împlinirea tuturor dorințelor”, ctitorită la 1512 de către Dragan Donovac)¹⁴. Alte două biserici armenesc din Suceava, „Sfânta Treime” și una cu hramul necunoscut¹⁵, nu mai există în prezent.

¹¹ Aura Brădățan, *Manuscrisul inedit „Biserica Mirăuți din orașul Suceava, schiță istorică de Sim. Fl. Marian”*, în „Suceava. Anuarul Muzeului Național al Bucovinei”, anul XXIV–XXV, 1997–1998, p. 308–309.

¹² *Suceava, file de istorie. Documente privitoare la istoria orașului. 1388–1918*, vol. I, ediție de documente întocmită de Vasile Gh. Miron, Mihai-Ștefan Ceașu, Ioan Caproșu, Gavril Irimescu, București, 1989, p. 452, doc. 292.

¹³ Săpăturile arheologice, începute în iunie 2010 în interiorul bisericii, au dus la dezvelirea fundațiilor de piatră ale unui locaș de cult anterior construcției actuale, care avea aproape aceeași lățime, lungimea fiind mai mică, confirmându-se astfel anul de zidire a locașului de cult la 1513, consemnat de inscripție (investigații efectuate de arheologii Florin Hău și dr. Ion Mareș).

¹⁴ Dimitrie Dan, *Armenii orientali din Bucovina*, în „Candela”, nr. 7, din 1 iulie 1891, p. 399 și urm.; idem, *Armenii orientali din Bucovina*, în „Candela”, nr. 8, din 1 august 1891, p. 454 și urm.; Grigore Foiț, *Monumente de arhitectură armeană medievală ale Sucevei*, în „Suceava. Anuarul Muzeului Județean”, anul XI–XII, 1984–1985, p. 69 și urm.

¹⁵ Locaș de cult amintit de tradiția locală, amplasat lângă biserica „Sfânta Cruce”, pe locul halei de carne din piața mare a orașului Suceava, unde în sec. al XIX-lea au fost găsite fundațiile unei biserici și pietre tombale armenesc: Dimitrie Dan, *Armenii orientali din Bucovina*. în „Candela”, nr. 7, 1 iulie 1891, p. 4f

La 28 noiembrie 1918, Congresul General, întrunit la Cernăuți, a votat „unirea necondiționată a Bucovinei, în vechile ei hotare, de la Ceremuș, Colacin și Nistru cu regatul României”, provincia fiind locuită de români, ucraineni, germani, evrei, poloni, armeni, cehi, italieni ș. a. Bucovina a fost mereu un teritoriu în care fiecare etnie a respectat-o pe cealaltă, constituind întotdeauna un model de bună conviețuire, vechile construcții din Suceava păstrând caracteristicile edilitare, cu anumite proporții, de la fiecare naționalitate, fiind clădiri românești, germane, armenesti, evreiești, ucrainene, care au dat farmecul unui oraș deosebit din punct de vedere al arhitecturii până în jurul anilor '60, când au început demolări sistematice și nesăbuite, schimbându-i-se astfel pentru totdeauna identitatea.

Un efort edilitar substanțial de modernizare a orașului a fost făcut în perioada 1891–1914, când au fost construite edificii precum: Gimnaziul greco-oriental (azi, Colegiul „Ștefan cel Mare”); sediul Căpităniei districtului Suceava (sediul fostei Prefecturi, actualul Muzeu de Istorie); Primăria (actuala clădire a Prefecturii); Casa „Samuil Isopescu” (actuala clădire a sindicatelor); Casa „Prunkul” (fostul Restaurant „Național”); Spitalul vechi; Uzina electrică; Gara Ițcani (1871); Gara Burdujeni (1902). În centrul orașului, funcționau hanurile: „La Para de Aur”, „La trei Coroane”, „La Cerbul de Aur”, Hotel „Bucovina”, „La Craiul Negru”, Hotel „Moldavie”, Hotel „Langer”. În perioada interbelică, au fost construite Casa Națională (1929–1931, demolată după 1967) și Școala primară de fete (azi, Biblioteca Județeană „I. G. Sbiera”).

După anul 1950, în perioada comunistă, orașul a fost transformat complet, fără discernământ, demolându-se cea mai mare parte a clădirilor vechi, monumente de patrimoniu imobil național, astfel că pentru reconstituirea imaginii Sucevei de până atunci fotografiile păstrate în acest fond documentar sunt o sursă autentică și valoroasă de informații, ele surprinzând starea zecilor de biserici și monumente (multe în ruină și în vremea lui Simion Florea Marian), a caselor de piatră, cărămidă și lemn, dărâmate, părăsite sau devastate ulterior. Și incendiile din anii 1852–1854 au distrus aproximativ o treime din centrul vechi al Sucevei, astfel că în 1856 măsurătorile cadastrale indicau doar 1 046 case (între care 602 construite din piatră), cu 987 proprietari.

Ulterior, zona centrală a orașului a fost modelată după un nou regulament de sistematizare, prin care nu se mai permitea decât construcția caselor din piatră și cărămidă. În 1921, documentele arată că erau în Suceava 1 890 de case (între care 1 020 din piatră și cărămidă), orașul păstrându-și aspectul arhitectonic până prin anii '60–'70 ai secolului al XX-lea.

În prezent, mărturiile despre toate acestea se mai găsesc doar în unele arhive și fonduri documentare, în colecții particulare, precum cea adunată de cărturarul Marian și familia sa, buni cunoscători ai importanței culturale a fotografiei. Nu le-a fost deloc ușor acestora, cu mijloacele de la acea vreme, să obțină și să adune asemenea documente fotografice, necesare pentru susținerea cercetărilor și întocmirea unor lucrări de specialitate, ori pentru a răspunde solicitărilor multor cercetători din

Colecţia lui Marian era binecunoscută în epocă, printre confracţii săi. Dovadă stă vasta corespondenţă purtată de-a lungul anilor. Prin anii 1875–1876, T. V. Stefanelli îi scria despre „fotografiile de la atelier”¹⁶, Gh. Popescu îi cerea fotografiile unor personalităţi bucovinene pentru *Albumul literaţilor români din toate provinciile Daciei Traiane* la care luca¹⁷, iar Nicolae Pihuleac îi mulţumea pentru fotografiile trimise¹⁸.

În 1893, Josef Szombathy îi este recunoscător „pentru străduinţele”¹⁹ sale la realizarea imaginilor mai multor biserici, iar Gustav Weigand, după „timpul petrecut în casa de la Suceava”, îi trimite o „importantă fotografie” care „înfăţişează doi ţărani bătrâni din Bosanci”²⁰, în costume vechi populare.

Marian a realizat, împreună cu I. G. Sbiera, în anul 1894, multe şi importante fotografii necesare pentru întocmirea lucrării *Traiul românilor din Bucovina*. Cutreierând satele Bucovinei cu pictorul Eugenie Maximovici din Cernăuţi, au fotografiat „două clăci, una de cosit, fără lăutari, şi alta de secerat, cu lăutari, o prisacă, o albitoare, o horă, o arcană, nişte colindători, o stea”, pentru volumul *Bucovina*, iar cu pictorul Charlemont din Viena au fotografiat „o piua de sumane, nişte stative, o stână şi o grupă de oameni”. Prin anul 1895, sperau să obţină şi mai multe asemenea documente: „cred că va fi ceriul destul de favorabil spre a putea fotografia cele dorite”; din păcate, însă, erau unii care voiau „prin codiri şi îngreuieri a zădărnici dacă nu toate, apoi măcar unele din ilustraţiunile propuse de noi; tipurile cu costumurile naţionale de sărbătoare seamănă a nu prea place unora; ar voi poate a ne reprezenta prin tipuri urâte şi veşminte sărăcăcioase spre a zice apoi că suntem popor degenerat şi îmbrăcat mai mult ca pe timpul lui Adam”²¹.

În 1894, Ioan Bianu îl întreba pe Marian unde poate găsi un „portret al Mitropolitului Teoctist din vremea lui Ştefan Vodă cel Mare, pentru a fi reprodus în tinda bisericii Trei Ierarhi de la Iaşi”, asigurându-l că, dacă i-l va găsi, va trimite în Bucovina „un desenator ca să-l decopieze”²², iar în 1900 cerea „urgent amănunte” şi o copie a „portretului lui Miron Costin, cel descoperit acum” de S. Fl. Marian la Biserica Teodoreni din Burdujeni, despre care i-a vorbit lui D. Sturdza la Academie²³. În 1895, Dimitrie Onciul îi cerea fotografii „cu cetatea”²⁴, iar în 1897, dr. Emanuil Grigorovitză îi trimitea mai multe imagini din Transilvania, cerându-i altele în schimb²⁵.

Între anii 1898 şi 1900, primeşte fotografii din Năsăud şi din alte locuri din Transilvania, apoi din Austria, de la foşti colegi de gimnaziu, profesori şi învăţători sau de la fiii săi, Inocenţiu şi Liviu. Ştiindu-l „colecţionar”, Ion Pop Reteganul îi cere

¹⁶ Scrisoare din 17 nov. 1875, Cernăuţi, nr. inv. 767, în *Colecţia de corespondenţă, loc. cit.*

¹⁷ Scrisoare din 11 august 1875, Bucureşti, nr. inv. 572.

¹⁸ Scrisoare din 23 aprilie 1876, Ruşi-Moldoviţa, nr. inv. 552.

¹⁹ Scrisoare din 5 septembrie 1893, Hliboca, nr. inv. 796.

²⁰ Scrisoare, nr. inv. 827; în colecţia lui Marian se păstrează un număr mare de fotografii cu ţărani români în costume tradiţionale din Bucovina dar şi din alte zone ale ţării, o bază de date valoroase privind evoluţia portului popular, începând din a doua jumătate a sec. al XIX-lea.

²¹ Scrisori cu nr. inv. 659, 660, 662 şi 664.

²² Scrisoare din 11/23 ianuarie 1894, Bucureşti, nr. inv. 103.

²³ Scrisoare din 11/23 ianuarie 1900, Bucureşti, nr. inv. 117.

²⁴ Scrisoare din 14 ianuarie 1895, Cernăuţi, nr. inv. 950.

²⁵ Scrisoare

„niște fotografii cu țărani”, pentru a fi reproduse în revistă, „dar fin lucrate”²⁶. Multe îi trimite și lui C. I. Istrati, la Academie, cu biserici și mănăstiri din Bucovina; acesta îi cere, Marian fiind singurul din Bucovina la care apelează, și o fotografie „de față și de lature” a scaunului domnesc de piatră, aflat în grădina Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou”, „ca să se vadă pe față bine capul de bou”, dar și fotografii cu biserica Mirăuți²⁷.

În primii ani ai secolului al XX-lea, reputația de bun cunoscător și colecționar de documente și mărturii istorice, inclusiv fotografice, îi era pe deplin consolidată. Toți știau că la Marian, în Suceava, se păstrează și se valorifică științific astfel de bunuri culturale: Eudoxiu Hurmuzachi îl anunță că are o „monetă medalie foarte frumoasă a lui Ștefan Vodă și un portret încă foarte frumos”²⁸, pe care dorește să i le ofere, sperând să-i fie de folos, iar starețul Teofil Patraș, știindu-l interesat, îl anunță că la Putna va ajunge fotografatul Galter, angajat de un comerciant să facă albume pentru manifestările comemorative organizate la împlinirea a patru secole de la moartea lui Ștefan cel Mare²⁹. În anul 1906, și Consulatul Regal pentru România și Galiția din Cernăuți, prin G. D. Gallin, îi solicită fotografii cu „obiceiuri și costume populare”, pentru Expoziția națională din 1906³⁰.

Colecția lui Marian s-a îmbogățit considerabil și după moartea acestuia, prin cele adunate de membrii familiei. De la Liviu Marian, fiul său, se păstrează un mare număr de fotografii cu personalități culturale, preoți, profesori, învățători, juriști, actori ș. a., care au activat în societăți culturale, au fondat ziare și reviste, au organizat șezători literare, spectacole teatrale și serbări naționale, din ultimii ani ai secolului al XIX-lea și până în 1940, iar lui Mihai Cărăușu, ginerele său, îi revine meritul de a fi atras înspre acest fond numeroase donații, inclusiv de la bucovinenii risipiți prin lume de prigoana comunistă, ori de la cei care au moștenit asemenea valori și le-au lăsat în casa lui Marian, singurul loc din Suceava în care aveau încredere că se păstrează.

Donații au continuat să fie făcute Fondului memorial și după anul 1979, când s-au stins din viață ultimii urmași, Maria și Mihai Cărăușu, astfel că numărul de fotografii a crescut continuu³¹, fiind înregistrate individual sau în albume, unele masive, conținând sute de imagini – o bază de date unică, de mare importanță pentru cultura română, adunată cu mari eforturi, printr-o muncă titanică. Între acestea se află numeroase fotografii cu membrii fondatori și activi din societățile culturale ale vremii, ale unor personalități din diverse domenii, de la activități culturale și, fapt deosebit de important, de la unele familii risipite de tăvălugul rusesc din 1940, „răzlețite” prin întreaga țară și străinătate de cumplita dramă istorică pe care au trăit-o, conturând o lume care astăzi nu mai există.

²⁶ Scrisoare din 27 februarie 1898, Reteag, nr. inv. 599.

²⁷ Scrisori din 22 august 1903, București, nr. inv. 344, și din 4 martie 1904, nr. inv. 348.

²⁸ Scrisoare din 23 iulie 1904, Cernăuți, nr. inv. 314.

²⁹ Scrisoare din 1/14 iunie 1904, Putna, nr. inv. 289.

³⁰ Scrisoare din 12/25 iunie 1906, Cernăuți, nr. inv. 208.

³¹ Între 1979 și 1990 au donat: Ana Monțiu, sora scriitorului Dumitru Florea Rariște; Oltea Vitencu, soția scriitorului Dragoș Vitencu din Cernăuți, fost deținut politic; Dumitru Oniga, fost deținut politic. Din 1991 până în prezent au intrat în colecție fotografii de la Mihai Burlacu, fost deținut politic, Gherontie Doboș și Radu Flc (Florea).

Actul cultural săvârşit de aceşti generoşi donatori, martori direcţi ai istoriei, este de nepreţuit, ei conservând pentru posteritate informaţii care altfel ar fi dispărut pentru totdeauna, meritând pe deplin recunoştinţa noastră. În domeniul vast al cercetării ştiinţifice, asemenea arhive documentare fotografice sunt de netăgăduită importanţă, impunându-se nu numai studierea, ci şi publicarea lor, *ca să se ştie*.

1
 'Simulate Domnului coleg Marone!'

Am înţeles ca vrei să pleci la Bucureşti pe timp mai în-
 delungat, ar fi însă de trebuinţă ca mai înainte să avem
 o întâlnire împreună şi cu pictorul dl. E. Maximoviciu
 spre a convorbi şi fixa definitiv situaţiunile şi moduli-
 taţile sub care se se execute ilustraţiunile din cartul
 nostru asupra trămbii Românilor din Bucovina. Timpul
 de întâlnire ar trebui să fie acum Sâmbata sau Dumin-
 mica între 17. sau 18. Mart, iar locul de întâlnire să-l
 alegi Dv. de poate la Suceava, Rădăuţi sau Cernăuţi,
 ar trebui numai să-l anunţ de mai înainte ca să pot
 înştiinţa şi pe dl pictor. Se înţelege de sine în-
 miar că mai plăcut ca locul de întâlnire să fie Cernăuţi,
 de cumva mai ai Dv. şi alte interese pe altunde, aştept
 la unele lucruri, altfel eu bucuros mă voi duce şi la
 Suceava la Dv. de Bucureşti nu voi putea pleca într-
 cest an.

Cu multe salutări cordiale

Cernăuţi, între 11. Mart 1894

al D. Tale

H. G. Stier

Multumiri de Mariane!

Și eu² dic: „pară că-i lucru fmeceat” cu procurarea „lipurilor de Romini” pentru Bucovina descisă și ilustrată. Fi-am fost opus că m-am adresat de vro câteva ori către prim-poințele S. Piotroschi ca să-mi foste graț. de lipurile necesare (câte o perechie de borbac și femece și de fleacă și fata în veșminte de serbatore) dar... fără de niciun rezultat. Atmeneca m-am mai adresat și către nepotul meu, poințele Constantin Stiera din Sireta, dar și acesta este desperat că nu poate capeta de înprejurime lipurile dorite, parte pentru că nu vor să vină oamenii, parte fiindcă nu este lipograf în loc. Și parintelui Dobos de Cernăuțuri i-am scris pentru niște lipuri de pe acolo; am și vorbit în persoană cu el, dar... și de aici n-am primit încă niciun rezultat. M-am mai adresat și către parintele D. Dan Straja în privința aceasta, dar și așa cum încă tot nu e dar. Am scris de mai multe ori și am vorbit și în persoană cu nepotul meu Dr. Gh. Dula din Radauț pentru lipuri de acolo, dar și de aici încă nu mi s-au trimis cele dorite; aștept însă cu răbdare și speranță. Redactorul opului, profesorul Leisberg,

mi-a scris dilele acestea pentru trimeterea foto-
grafulor; încă nu i-am răspuns. După cum vezi,
fac o pol. dar îndeseră mi's toate.

Săptămîna trecută am fost la Sahul-mare și la
Sucevița cu pictorul din Viciana Charlemont și am
fotografiat, o piuce de sumane, niște stative în lu-
crate și o stîncă din loc Sahul-mare. Am fotografiat
și o grupă de oameni, o familie întreaga, dară reîmbraia,
la herbatorește și fară de a fi persoane tipice romî.
nești.

Auim îmi scrie so mea rapod pîna la Suceava de
Sîndiceni ca să fotografiez în lipuri de pe acolo. Cum
nu măș și dus bucuros (caci o parte din familia
mea a calatorit întraele), dară... sînt cam nedispus
și amorît... și nu pot de asta dată. Dacă vei ga-
si lipuri adevorate, poate din Schicîia, și dacă
îți da mîna, fotograficîdo doaua potectî și mi
trimata și mie doaua cîmplare pe socoteala mea,
le-ăș alaturî la acelea ce încu sper sa le primesc, și
le-ăș trimet toate lui Heissberg.

Dorindî și succes întru toate și salutîndu-te cor-
dial, rămîn

în Cernăuț într'a 4. Julie 1894 d. r.

el D. Tale devotat
D. J. G. Bieraș